

Хоалт тергн конторни газз ирдэ зогсв. Тергн деер суусн бндр нургыта, зузан куртк үмссн, чиктэ махлата бвгн. гингнэр гэрэддэ буугьад, конторни герүр ордж ирв.

Мендэт! — гидж цугталаны медлчкэд, арси сумкта юм авад гарч одв.

Удл уга тергн Цагьан-Усна бмк сер давад, хара тасрад Йовад одв.

Биди Фермин залач Юрий Николаевичлэ конторас гарввди.

— Би таниг Бульча Джумалевичлэ таньдулхан мөртдэ орчв, — гидж халымг келэр, Юрий Николаевич, гентки сана авси невтэ келв.

— Терти кемб? — гидж алиэ болдж сурвв.

— Ода хоалт тергтэ Йовдэ одси ирв.

— Хасг кели күний?

— Уга. Халымг. Юнгэд тингидж сурнат?

— Джумалы гиси — хасг нери, тегэд сурвв.

Уд кецэсн дүнэгэ цагла Юрий Николаевич намаг Бульча Джумалевичлэ таньдулв.

... Эриджанэ Бульча ода лу джилтэ, джирн долата.

Эриджанэ Бульча Ик-Цоохра нутгт. Яндгэ-Эркти аамгин Цагьан-Уси гидг хотид төрдэ гарсми. Бульчан төрдэ гарси хотиг хоти гидж чиги келдэ болшиг: цббкн ишкэ халымг гермүд. Цугьар нег-негнэнь бидлгэ — кббтэ, хагьрха, салврха.

Орун варнас асхи нари күртл. ббд

бндэл уга, амрхиг чиги медл уга, ацхл Йовдл гаргьл уга, Бульчана өцк оньдин хагьрха гертэ, цбн малта, хумс-хургьан тээрэд арвлэд Йовси бийнь, кезэд чиги гесиднь бүтн хот уга. гертнь кишг-байр уга Йовдми.

Бульча бсэд-босад ирхлэри, өн тоотиг үадж медэд, дотран сандг билэ: «Орчлнэг деерк джиргьл ягьси аврлг уга. хээр-бээр уга юмн бээсмб? Кбдлми эс кеснь — байн, кблсарн маньна, далан угьагьад Йовси улс — угата. Оньдин нигэд бээхми болхви?».

Нег дакдэ Адг гидг газрас джангьгьрч ирдэ гиси заньг гарв.

Асхиднь мал ирснэ хбн джангьгьрч «үкл уга мөнхкэр бээдг, үргл-дждан хбн төвни насни дигэр бээдг», Вумбин орна тускар, төр орн-нутт түндэ Джангьгьр. Хонгьгьр Савр, Санл болннань чиги эбргтэ, чангь-чирг. оньдин ни-негэр бээдг, олн амт харсдг кесг олн баатрмудин тускар домбрт дуулдэ өгв. Джангьгьрч хбр гарси наста залу билэ, терүг амти Шавалин Дава гидж келцхэв.

Арви тавта Эриджанэ Бульча джангьгьрчин дуулси. Вумбин орна тускар, Джангьгьрчин олн баатрмудин тускар оньдин ухалад, санад, Йовдг болв.

Аш сүүлднь Вумбин орн тогтв. Зуг Вумбин ориг — Советин Арэсэ гидж нерэдв.

Шин Йосн, шин бээдл Бульчад седкланы ирлцэ, икэр тасгдв. Советин Йосн тогтад, шин джиргьл ирс-

нас авн Эриджанэ Бульча үни эүр-лэни бгч, ухан-седклан тэвдэ кбдлв. 1928 джил түрүн өкдэж колхоз бүрдв. Эн джилэс авн Бульча хббчэр кбдлв.

Гучн джилни туршарт сольвр угьагьэр хббчэр кбдлнэ гидг — ик ачта төр. Эн гучн джилни өргтд медү зовлнэг-түрү, аах-ичх, байрлх-ишэх үзгдсн болхув!

Тегэд чиги эндр бдр джирн долата Эриджанэ Бульчана өрч деернь Селанэ эдл-ахун Гээхүлд орлсн хойр алти медаль, цагьан мөнхгн нег медаль тилкнэ. арв гар Күндлгьни грамотс гериннь эрс кеерүлнэ, мбрэ авси гарт зүүдг хойр часни негинь бийнь зүүнэ, наадкинь — школд ордг, отхн кбвүн Сашань зүүнэ. Сарул терстэ, бндр цагьан, эвранны чидлэр барси гернь Цагьан-Уси гидг газрт холас дүнэгэдэ үзгднэ.

Эн тоот: ачта нерн элвг өдлх уух эббэри Эриджанэ Бульчад эврэн ирсми биш. Уни седклэри кбдлэд зүүсн нерн, күдр гарарн олси эббэри!

1932 джилниг Эриджанэ Бульча кезэд чиги марши уга. Ик түрү, бни джил билэ. Эриджанэ Бульча отар хббчэгьан халымг герэр үвлэх газрури нүүдэ ирв. Тер цагт кошөр, хббч бээх гер гидж уга бээсмн. Непртэ хотхр газр — хббчын үвлэнь бээсмн.

Догши үвл өклв. Эврэ геси бни, малин геси бас бни. Хур-боран угч болсар. тэрэн-гуыр чиги, малин тегдэл өвси чиги ик хэтөр гарв.

Хавр шидр нертэ ик шуургьни болв. Төнгьр газр хойр, пасна шуургьлгьнд, цббгьэд негдэж одв. Дорд-ар үзгн салкн, бршаньгьү угьагьар гиннэд, дуулад, бээнэ. Деер үмссн ут девлин, зүүнэ сүвин дүнэгэ хагьрхлагьар, герин үүд сөксн мет салкн сүүтэд бээнэ. Хойр ишкэ бөмс давх-ордэж үмссн геси, кбрсн загьси мет таш-таш гигьэд бээнэ. Кблин, гарин хургьд, урл-амн агчинн зуур беерч одна. Гүрмтэд-гүрмтэд үлэси салкнид кн давхулад одна.

Хойр сб, хойр бдр Эриджанэ Бульча өдгөтө тегт, хаджугьас донь уга, Хумг гидг кбвүтэгьан хожори тенгьрин аюлла ноолдв. Хойр сб, хойр бдр Эриджанэ Бульча колхозни хойр зун хббг амд-менд өн аюлас авч тархар зүткдэ.

Эн таг сохр, тенгьр газр хойр негдэж одси аюл дотр хаджугьас донь ирх гидж күлэдэ болшиг. Герэс арви ишкн холд гарч болхн — донь ирсн уга гидж гундэж болшиг.

Эврэн, эврэн, эврэн аюлла ноолдх кертэ!

Эриджанэ Бульча кбвүтэгьан хожори селгэдэр, амрл-кертл уга, гартан ташмг авчкн хббдг дорнь кевтүлл уга, шити дотрагьар өргүлэд кббгьэд бээнэ: хбн доран кевтхлэ, кбрэд үк-дэ одхми.

Шитини деед-ар хаджуд хурси ик бндр кбр-часн невчк невр болла, зуг цаг ирвэс аамшг үзүлэд бээнэ: кбр улм-улм икдэх, шити дотрк бээриг баах-баахар эзлэд Йовна. Кемр кбр шитиниг эзлхлэ, хбд даргдад цугьар үкдэ одхми.

Хойрдгч бдртнь Бульчад улм ик зовлнэ үчрв. Хбд дегд бни болад нег-негнэнь ноосн төл зууньрэдв. Эн,

хойр аамшг учрана: негдвэр, ноосн уга хббид кинти салкн ивтрэд, агчинн зуур үкдэ одхми; хойрхлэ, колхознигүд хббдэси күлэдэж бээх олзнь — ноосн болдэ гарна. Бульча кбвү-идэн келв:

— Хумг, ягьад болв чиги тесдэж үзхми. «Ирси тинч морддг, орси боран тиндг» гигьэд, шуургьни удл уга зогсад чиги одх. Хожори эдинчн эс кбндэж бээхлэ, ноосан идкклдн гиджана.

Урлнь беерч одси кбвүн, толгьгьан гекдэ збвшэрхэс оньгдан үт келси уга. Дакнас тенгьрин аюлла ноолдан өклв. Зармдан тенгьрин нег бийнь хагьрдэ одси, эн-салкн төрүц зогсн уга болдэ медгднэ. Шуургьни гурвдгч сббдэн, бр цээдэж Йовтл гентки эклснлэгьан адл, гентки зогсдэ одв.

Бульча кбвүтэгьан хожори, арк уусн күүнэс үлү сокту герүри ордж ирэд, гүлмтин бөр бээси ишкэ девскр деер унв...

— Күн гидг аалыта юмн. Гурви сб, хойр-бдр тер ик аюлла тесэд ноолдад гарси бийнь, гентки тенгьр чилгрлэд, салкн зогсхла оч, кбсн-зоссан медэд, хббдэн ягьдэж-кегсинь, бүрн-бүтн бээхинь хэлэдг чидл уга, нббрт даргдэж. Хойр зун хббдэси гучн до-лан хбн шуургьнд үксн бээдэж. Тингьхд кбвүтэгьан, Хумган, баатр бээсинь дотран итклэв, — гидж келэд, буурл орси сахлан илчкэд, Эриджанэ Бульча саналдв.

— Кбвүвти ода альд бээнэ? — гидж би сурвв.

— Хумгийн? Алгдэж одла. Дээнд, дбчн гурвдгч джил алгдэж одла.

Эвго сурвв бгсндэн бийн гемшэгьэд, башрдэж сурвв.

— Сиврг хама Йовлат?
— Омск областьд.
— Тенд бас хббчэр кбдлэж Йовлт?
— Э-э, хббчэр болл уга! Минн багьсн дэсси кбдлмишн төрлн.

Эриджанэ Бульчаг түрүн болдэ хббчэр орхд, тер колхозни хбд зун толгьа болгьнас джирн-далн хургь бгдг билэ. Дамшлтта хббч, 1954 джил социалистическ даалгьвр авчагьад нигдэ герчлэв:

— Зун хббдэс зун хбрн хургь авна!

Амти алиэ болв. Кинти газрт тини днилвр бэрнэ гидг берк юмн гидж зэрснэ магьдлцхав. «Гууджмудиг намрлад тоолдми» гидг орси үлгүр бээдг, дакад медхвди тилдэж келдг улс бас гарцхав.

Хббдэ хаврин төл тоолхлэ, зун хбн болгьнас зун хбрн хойр хургьн авдси болдэ гарв.

Эриджанэ Бульчаг Москва балгэс орулад, Селанэ эдл-ахун Гээхүлд илгэв. Гээхүлин ах Комитет бички алти медаль болн Күндлгьнэ грамотар ачлв. Тер колхоздан бээгьэд, Москвагүр дакад нег илгэдв, дакад нег алти медаль ачлдв, гарт зүүдг часар бас мбрэлдв.

1957 джил Япкульск района «Кировский» совхозин дбрдгч фермд ах хббчэр орхар ирв. Наснь джирн тав күрв.

— Пенсд гарх кертэ, — гидж фермин залад келв.

— Букн, амрхас эрт. Ардан итклтэ, сән дамшлтта селгэ үлдэх кергтэ, — гидж бвгн, залачин келси үглэ збвшэрсн уга.

Бульчаг ах хббчэр орулв. Хаджуднь багь наста Халтра Гошла

болн Тавла (ах-дү хойр) кбвүд өгв. Тенд 1300 толгьа иргүд авб, дакад нег сар болад, бас 200 ирг авб. Цуг хббдэн үвлэс бүрн-бүтн авч гарв, хбн болгьнас 6 килограмм 200 грамм ноос кирчэв.

Ик дамшлтта, шунгьа кбдлмиштэ ах хббчиг совхознь Селанэ эдл-ахун Гээхүлд илгэв. Өвгит гурвдэ — цагьан мөнхгн медалар ачлв, совхознь часар мбрэлв.

Болв насн насдан. Медэрэд ирхлэ, күүг гем ээрхдэн дурта болла. Эриджанэ Бульчана нүднь бвдэд, харань багьрад бээхлэ, Советин Йосн амрлгьнд гаргьв, бвгнэ ормд ода Халтра Гошла ах хббчэр кбдлджанэ. Амрлгьнд тарад, дола хончкад бвгн фермин конторур ирв.

— Юрий Николаевич, кбдлмиш уга бээдэ чадш угав. Герт хара суудж болхн. Ямаран болвчн кбдлмиш ас — гидж фермин залачас бвгн некв.

— Ода юн кбдлмиш бгхв? — гидж бийнь бийдэн сурвв бгчкэд, Юрий Николаевич бийртагьар сурв: — Та, хббнэ хошмуд эргэд бичгүд, газетмүд эббх болвзөгт?

— Энци, кузн, нанд ик сән кбдлмиш. Одр болгьн отармуд үзэд бээхүв. Ик гингэр ханджанав — гидж келэд, бвгн фермин конторас гарв.

Ода дбрдгч фермин хббчэр цаг-цагьагьан бичг, газетмүд авцхана. Амтнд байрта заньг зббнэ гиси — хб хэрүлснлэ эдл, бас сән төр бээдэж.